

**«Жасанды интеллект туралы», «Қазақстан Республикасының
Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне толықтырулар енгізу
туралы» Қазақстан Республикасы Заңдарының жобалары бойынша
ұсыныстар мен ұсынымдар**

Жасанды интеллект (бұдан әрі – ЖИ) өсу мен инновация үшін жаңа мүмкіндіктер жасай отырып, экономиканы, басқаруды және қоғамдық процестерді тез өзгертеді, бірақ сонымен бірге этикаға, қауіпсіздікке, деректерді қорғауға және алгоритмдер қабылдаған шешімдер үшін жауапкершілікке байланысты тәуекелдер мен сын-қатерлерді тудырады. Қазақстан Республикасы үшін ЖИ-ті тиімді құқықтық реттеу технологияларды дамыту үшін қолайлы орта құрып қана қоймай, оларды қауіпсіз және тиімді қолдануды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін стратегиялық маңызды қадам болып табылады.

Мемлекет басшысы 2024 жылғы 11 желтоқсандағы сөзінде «жасанды интеллектті жауапкершілікпен пайдалану қағидаттарын, этикалық аспектілерді заңнамалық тұрғыдан бекіту, сондай-ақ оны дамыту мен қолдануда ашықтық пен ашықтықты қамтамасыз ету қажет» деп атап өтті.

«Жасанды интеллект туралы» Заң жобасы мемлекеттік органдар, жеке және заңды тұлғалар арасында туындайтын ЖИ саласындағы қоғамдық қатынастарды реттеуге бағытталған, сондай-ақ жасанды интеллектті дамытуды ашықтықты, қауіпсіздікті және мемлекеттік қолдауды қамтамасыз ету үшін құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерді айқындайды.

Өз кезегінде парламентаризм Институты «Жасанды интеллект туралы», «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне жасанды интеллект мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы», «Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне толықтырулар енгізу туралы» Заң жобаларын қарап, мыналарды атап өту орынды деп санайды.

Ең алдымен, *тұжырымдамалық сипаттағы ескертулерді* айту қажет деп санаймыз

1) 1) *«Жасанды интеллект туралы» Заң жобасы мен Цифрлық кодекс жобасының арақатынасы мәселесі.*

Қазақстан Республикасы Цифрлық кодексінің (бұдан әрі – ЦК) жобасы цифрлық орта саласындағы базалық қағидаттар мен реттеуші тетіктерді белгілейтін негізгі нормативтік акт ретінде әзірленеді. Жасанды интеллект осы ортаның ажырамас бөлігі бола отырып, жалпы цифрлық технологияларға қолданылатын бірыңғай принциптер мен тәсілдерге сәйкес реттелуге жатады.

Сонымен қатар, жасанды интеллект құқықтық реттеудің жеке, оқшауланған саласы ретінде қарастырыла алмайды, өйткені ол қоғамдық өмірдің әртүрлі салалары мен салаларында қолданылатын бағдарламалық өнім мен технология болып табылады. Тиісінше, ЖИ-ті реттеу барлық салалар үшін жалпы қағидаттарды белгілейтін бірыңғай заңнамалық актіге біріктірілуі немесе оның құрамдас бөлігі ретінде ЦК-ке енгізілуі тиіс.

Осылайша заң жобасының әзірленіп жатқан ЦК мен арақатынасы туралы мәселе түсініксіз болып қалады.

2) *Заң жобасының 8-бабының 2-тармағына сәйкес «Жасанды интеллект жүйелерін құрумен, пайдаланумен айналысатын барлық субъекті жасанды интеллект жүйелерінің қызметі, сондай-ақ жасанды интеллект жүйесінің өмірлік циклінің барлық кезеңіндегі рөліне сүйене отырып, жасанды интеллект жүйелерінің қызметінің нәтижелері үшін жауапты болады».*

Бұл тұжырымда жауапкершілікті белгілеу тетіктеріне, сондай-ақ заңнаманы бұзудан кейінгі салдарларға қатысты айқындық жоқ. Бұл Заң жобасында одан әрі нақтылануы және бекітілуі қажет бірнеше маңызды сұрақтарды тудырады.

Біріншіден, ЖИ жүйелерінің қызметі үшін жауапкершілік қалай белгіленетіні көрсетілмеген. ЖИ контекстінде жауапкершілік жүйені қолданудың қай кезеңінде бұзушылық немесе қателік орын алғанына байланысты әр түрлі болуы мүмкін. Мысалы, егер ЖИ жүйесі жұмыс кезеңінде қате шешімдер қабылдаса, сұрақ туындайды: кім жауапты болады – алгоритм құрған әзірлеуші, оны басқаратын оператор немесе жүйені дұрыс пайдаланбауы мүмкін пайдаланушы? ЖИ шешімдерін қабылдау процесіне әр субъектінің қатысу дәрежесін анықтау сияқты жауапкершілікті бөлудің нақты тетіктері болмаса, даулар туындаған жағдайда сот төрелігі қалай жүзеге асырылатыны белгісіз.

Екіншіден, жауапкершіліктің әділ және тиімді жүйесін қамтамасыз ету үшін қатенің қай кезеңде және қандай себеппен орын алғанын анықтауға мүмкіндік беретін егжей-тегжейлі ережелер мен процедураларды қарастыру қажет екенін атап өткен жөн. Мысалы, егер қате ЖИ жүйесін дұрыс орнатпау немесе пайдалану туралы болса, жүйенің мәлімделген талаптарға сәйкес келмеуі немесе жүйенің болжанбайтын әрекеті үшін кім жауап береді?

Сонымен қатар, жобада ЖИ жүйелерінің әрекеттеріне жауапты субъектілер үшін заңды салдары көрсетілмеген. Егер заңнаманы бұзу Азаматтарға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтірсе, айыппұлдар, зардап шеккен адамдарға келтірілген залалдың орнын толтыру немесе тіпті өрескел бұзушылықтар болған жағдайда қылмыстық жауапкершілік сияқты нақты жаза немесе өтемақы шараларын қарастыру қажет. Мұндай механизмнің болмауы заңды вакуумды тудыруы мүмкін, онда жасанды интеллекттің қате немесе зиянды әрекеттері үшін ешкім нақты жауап бермейді.

Осылайша, жасанды интеллект саласындағы құқықтық реттеудің әділдігі мен тиімділігін қамтамасыз ету үшін құқықтық белгісіздікті болдырмау және барлық қатысушылардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету үшін заңнаманы бұзғаны үшін жауапкершілік пен салдарларды белгілеу тетіктерін қосуды ұсынамыз.

3) *Заң жобасының 1-бабы «жасанды интеллекттің ұлттық платформасы – деректер кітапханасын жинауға, өңдеуге, сақтауға және*

таратуға және жасанды интеллект саласында көрсетілетін қызметтерді ұсынуға арналған технологиялық платформа» деп айқындалған.

Бұл тұжырымдама ұлттық жасанды интеллект платформасының рөлі мен мәртебесін жеткілікті түрде ашпайды, бұл құқық қолдану қиындықтарына әкелуі мүмкін. Атап айтқанда, платформаның қызметі тек мемлекеттік органдарға немесе ЖИ қолданатын барлық субъектілерге, соның ішінде жеке компаниялар мен жеке тұлғаларға (мысалы, ChatGPT сияқты ЖИ негізіндегі коммерциялық қызметтерді пайдаланушылар) қатысты ма, белгісіз. Егер ұлттық платформа тек мемлекеттік органдарға арналған болса, онда бұл заң жобасында тікелей көрсетілуі керек. Егер Қазақстан аумағында жұмыс істейтін барлық ЖИ жүйелері тіркелуі немесе платформамен интеграциялануы тиіс деп болжанған жағдайда, бұл тетік міндетті талаптарды, рәсімдер мен ерекшеліктерді көрсете отырып, қосымша регламенттеуді талап етеді.

Белгісіздікті жою үшін ұлттық платформаның рөлі мен функционалдық мақсатын – ол болып табылатындығын нақтылаған жөн:

- мемлекеттік органдардың қажеттіліктері үшін мемлекеттік даму ортасы;
- ЖИ жүйелерін қадағалауды жүзеге асыратын реттеуші орган;
- мемлекеттік және жеке меншік субъектілердің өзара іс-қимылын қамтамасыз ететін қолдау құралы.

Осылайша, осы түсініктемелерсіз платформа талаптарының барлық ЖИ пайдаланушыларына негізсіз таралу қаупі бар, бұл инновацияларды шамадан тыс реттеуге және шектеуге әкелуі мүмкін.

4) *Заң жобасының 7-бабының 2-тармағына сәйкес «Өздеріне қатысты жасанды интеллект жүйелері пайдаланыла отырып шешімдер қабылданатын әрбір жеке тұлғаның автоматтандырылған түрде өңдеу тәртібі және ықтимал салдары туралы, автоматтандырылған түрде өңдеуге қарсылық білдіру мүмкіндігі туралы, сондай-ақ өзінің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау тәртібі туралы хабардар болуға құқығы бар».*

Бұл норма азаматтардың деректерді автоматтандырылған өңдеу тәртібі, ықтимал салдары туралы хабарлау, сондай-ақ ЖИ шешімдеріне қарсылық білдіру құқығын белгілейді. Алайда, бұл құқықты іс жүзінде жүзеге асыру бірқатар қиындықтарды тудырады.

Ықтимал салдарлар туралы хабарлау – кейбір жағдайларда ЖИ жұмысының барлық салдарын, әсіресе Машиналық оқыту әдістері мен өзін-өзі оқыту модельдерін қолдану кезінде толық болжау мүмкін емес. Олардың мінез-құлқы өзгеруі мүмкін, бұл пайдаланушыларға толық ақпарат беруді қиындатады.

Қарсылық білдіру құқығы ЖИ қабылдаған шешімдерді беру тәртібі, қарау мерзімдері және қайта қарау тетіктері бөлігінде нақты регламенттеуді талап етеді. Автоматтандырылған шешімдердің қателіктерін жоюдың немесе түзетудің тиімді процедураларын қамтамасыз ету маңызды.

Азаматтардың құқықтарын қорғау ЖИ қолдану кезінде пайдаланушылардың мүдделерін нақты қорғауды, оның ішінде оларды іске асыру тетігін қамтамасыз ететін заңды кепілдіктерді нақтылау қажет.

Заң жобасын ақпараттандыру рәсімдерін, ЖИ шешімдеріне қарсылықты және азаматтардың іс жүзінде тиімділігін қамтамасыз ету үшін олардың құқықтарын қорғау тетіктерін нақты регламенттеумен толықтыруды ұсынамыз.

Заң жобасының жекелеген нормалары бойынша ескертулер мен ұсыныстар

«Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы бойынша (бұдан әрі – Заң жобасы).

1. Заң жобасының 1-бабының 1) тармақшасында «жасанды интеллект» термині «ақпараттық-коммуникациялық технология» ұғымы арқылы ашылады.

Дегенмен, жасанды интеллект бір технология емес, әртүрлі әдістер мен құралдардың жиынтығы. Оған Машиналық оқыту, нейрондық желілер, табиғи тілді өңдеу, компьютерлік көру, үлкен деректерді талдау және т.б. сияқты салалар кіреді. Бұл компоненттердің әрқайсысы «ақпараттық-коммуникациялық технологияның» жалпы санатына әрдайым төмендетілмейтін ерекше әдістері бар жеке технологиялық сала болып табылады. «Ақпараттық-коммуникациялық технология» терминін қосу түсініспеушілікті тудыруы мүмкін, өйткені ол ЖИ саласын оның құрамдас бөліктерінің біреуімен ғана шектейді.

Бұл ұстанымды Растауды Ресей Федерациясының заңнамалық тәжірибесінен табуға болады. Атап айтқанда, «Ресей Федерациясының субъектінде жасанды интеллект технологияларын әзірлеу және енгізу үшін қажетті жағдайлар жасау мақсатында арнайы реттеуді белгілеу бойынша эксперимент жүргізу туралы» Заңның 2-бабы 1-тармағының 2-тармақшасында – 24.04.2020 № 123-ФЗ «Дербес деректер туралы» Федералдық заңның 6 және 10-баптарына өзгерістер енгізу арқылы жасанды интеллект адамның танымдық функцияларын имитациялауға және адамның интеллектуалды қызметімен салыстыруға болатын нәтижелерге қол жеткізуге қабілетті **технологиялық шешімдер кешенін** білдіреді. Бұл анықтама ЖИ ақпараттық технологиялардың бір санатынан тыс бірқатар тәуелсіз технологиялар мен әдістерді қамтитынын баса көрсете отырып, жасанды интеллекттің күрделілігі мен түсініксіздігін толық көрсетеді.

Осыны ескере отырып, шатасуды болдырмау және оның жан-жақты табиғатын және оған кіретін технологиялардың кең ауқымын дәлірек көрсету үшін жасанды интеллекттің анықтамасын нақтылау ұсынылады. Осыған

байланысты жасанды интеллект ұғымын келесі редакцияда ұсынған жөн деп санаймыз:

«1) жасанды интеллект – интеллектуалдық міндеттерді орындау және шешімдер іздеу мақсатында адамның когнитивтік функцияларына имитациялауға немесе одан асып түсуге мүмкіндік беретін **аппараттық-бағдарламалық кешендерді қолдануға негізделген ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жиынтығы**».

2. Заң жобасының 1-бабының 7) тармақшасына сәйкес *«жасанды интеллекттің генеративті жүйесі – биометриялық деректердің өзгеруін (дауыстың, адам бейнесінің, бейнекөріністің, қозғалыстардың өзгеруін және басқаларды), шынайылықтың өзгеруін, сондай-ақ өзге де ұқсас әрекеттердің жүзеге асырылуын қоса алғанда, жасанды интеллект жүйесі қызметінің синтетикалық нәтижелерін генерациялауды жүзеге асыратын жасанды интеллект жүйесі;»*

Бұл тұжырымдамада артық және белгісіз болып көрінетін «синтетикалық нәтижелер» термині қолданылады. Айта кету керек, жасанды интеллекттің генеративті жүйесі синтетикалық, модификацияланған, күшейтілген деректерді және т.б. жасай алады. «синтетикалық» сөзін алып тастау тұжырымдаманы дәлірек және әмбебап етеді, халықаралық тәжірибеге сәйкес келеді және дәлірек және дұрыс құқықтық реттеуді қамтамасыз етеді.

Сондай-ақ, бұл нормада «шынайылықтың өзгеруін» термині қолданылады, ол дұрыс емес болып көрінеді, өйткені "шындықтың өзгеруі" деген нені білдіретіні белгісіз, бұл объектілердің физикалық өзгеруі, шындық ретінде қабылданатын цифрлық модельдерді құру болуы мүмкін? Бұл сөз тіркесін алып тастаған жөн, немесе әзірлеуші қандай технологияны білдіретінін нақтылауы керек.

Осыған байланысты жасанды интеллекттің генеративті жүйесі ұғымын келесі редакцияда ұсынған жөн деп санаймыз:

«7) жасанды интеллекттің генеративті жүйесі – биометриялық деректердің өзгеруін (дауыстың, адам бейнесінің, бейнекөріністің, қозғалыстардың өзгеруін және басқаларды), сондай-ақ өзге де ұқсас әрекеттердің жүзеге асырылуын қоса алғанда, жасанды интеллект жүйесі қызметінің нәтижелерін генерациялауды жүзеге асыратын жасанды интеллект жүйесі;»

Сонымен қатар, 22-баптың 1-тармағы мынадай редакцияда жазылсын:

«1. Пайдаланушылар тауарларда жасанды интеллект жүйелері түріндегі құрамдастар бар екендігі, ал жұмыстар мен қызметтер осындай жүйелерді пайдалану арқылы өндірілетіні және (немесе) көрсетілетіні туралы хабардар болуға тиіс.

Пайдаланушылар өздерін жаңылыстыруы мүмкін жасанды интеллекттің генеративті жүйесінің нәтижелері туралы хабардар болуға тиіс.

Хабардар ету пайдаланушының көрсетілген ақпаратты қабылдауын қиындататын әдістерді қолданбай, нақты, қолжетімді және бір мәнді ескерту ақпаратын беру жолымен жүзеге асырылады.

Пайдаланушыларды жаңылыстыруу мүмкін жасанды интеллекттің генеративті жүйесінің нәтижелері туралы оларды хабардар етуге жауаптылық жасанды интеллект жүйелерінің меншік иелеріне немесе иелеріне жүктеледі.»

3. Заң жобасының 8-бабында жасанды интеллект жүйесі әрқашан оның иесінің, иесінің және пайдаланушының бақылауында болуы керек екендігі анықталды.

Ұсынылған норма міндет ретінде тұжырымдалады, бұл құқық қорғау органдарының қиындықтарына әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, бақылаудың нақты нені білдіретіні және оның қандай деңгейлері болуы мүмкін екендігі ашылмайды. Айта кету керек, иелер мен әзірлеушілер жүйенің алгоритмдері мен жұмысын теңшеу, бақылау және жаңарту деңгейінде басқара алады. Сонымен қатар, қарапайым пайдаланушылар (мысалы, қызмет көрсету саласында ЖИ қолданатын жеке тұлғалар) алгоритмдердің жұмысына араласпайды, тек қол жетімді ЖИ параметрлерін басқара алады.

Сондай-ақ, Заң жобасында ЖИ жүйесі иесінің немесе пайдаланушының тікелей араласуынсыз жұмыс істейтін жағдайлар ескерілмейді. Мысалы, жүйе автоматты режимде жұмыс істейтін жағдай, оны бұзушылық деп санауға болмайды тұрақты бақылаудың болмауы.

Сонымен қатар, әзірлеушіге жүйенің дербестік деңгейіне байланысты ЖИ иелерінің міндеттерін айқындау орынды болып көрінеді, бұл пайдаланушыларға негізсіз талаптарды болдырмауға және қазіргі заманғы ЖИ жүйелерінің техникалық ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

6. Заң жобасының мәтінінде жасанды интеллект жүйелерінің иелері, иелері және пайдаланушылары туралы айтылады.

ҚР Азаматтық кодексінің 188-бабының 2-тармағына сәйкес «Меншік иесінің өз мүлкін иелену, пайдалану және оған билік ету құқығы болады. Иелену құқығы дегеніміз мүлікті іс жүзінде иеленуді жүзеге асыруды заң жүзінде қамтамасыз ету». Пайдалану құқығы дегеніміз мүліктен оның пайдалы табиғи қасиеттерін алудың, сондай-ақ одан пайда табудың заң жүзінде қамтамасыз етілуі. Пайда кіріс, өсім, жеміс, төл алу және өзге нысандарында болуы мүмкін. Билік ету құқығы дегеніміз мүліктің заң жүзіндегі тағдырын белгілеудің заңмен қамтамасыз етілуі.». Тиісінше, меншік иесі – бұл меншік құқығына иелік ететін тұлға, ал меншік иесі – бұл затты іс жүзінде иеленетін, бірақ міндетті түрде оның иесі болып табылмайтын тұлға.

Осыған байланысты сұрақ туындайды: «меншік иесі» мен «меншік иесі» арасында айырмашылық бар ма, өйткені Заң жобасының 15 және 17-баптарына сәйкес меншік иелері мен иелерінің құқықтары мен міндеттері бірдей. Тұтастай алғанда, бұл терминдердің арасындағы айырмашылық түсіндірілмейтінін атап өткен жөн, бұл құқық қолдану проблемаларына әкелуі мүмкін: «иесінің» «иесінің» құқықтары бар – жоғы анық емес-мысалы, ол жасанды интеллект жүйесіне өзгерістер енгізе ала ма, оны қосалқы жалға бере ала ма және т.б. Осылайша, «меншік иесі» және «иесі» ұғымдарының

аражігін ажырату немесе қайталануды болдырмау үшін олардың біреуін алып тастау қажет.

7. *Заң жобасының мәтінінде «деректер кітапханасы» ұғымы қолданылады, бірақ оның құқықтық табиғаты жеткілікті түрде ашылмаған, бұл құқықтық белгісіздікке және құқық қолдануда қиындықтарға әкелуі мүмкін.*

Ұсынылған нормада осы тұжырымдаманы нақты қандай объектілер қамтитыны белгісіз: құрылымдық мәліметтер базасы; ЖИ оқыту үшін пайдаланылатын мәліметтер жиынтығы; ашық қол жетімді ақпарат массивтері; басқа ақпараттық ресурстар?

Нақты анықтама болмаған жағдайда Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасымен қиылысу ықтималдығы туындайды және құқықтық соқтығысу қаупі анықталады. Сондай-ақ, деректер кітапханасы иелерінің құқықтары мен міндеттерінде, сондай-ақ оларды сақтау, өңдеу және пайдалану мәселелерінде белгісіздік туындауы мүмкін, бұл құқық қолдануда қиындықтар туғызады.

Тұжырымдаманы келесі редакцияда баяндау орынды болып көрінеді:

«9) деректер кітапханасы – жасанды интеллект жүйелерінде сақтау, өңдеу, беру және пайдалану үшін ұйымдастырылған құрылымдалған және (немесе) топтастырылған деректер жинағының жиынтығы».

Бұл анықтама ЖИ реттеу контекстіндегі деректер кітапханаларын нақты ажыратуға мүмкіндік береді және ықтимал құқықтық қайшылықтарды жояды.

8. *Заң жобасының 11-бабының 2-тармағына сәйкес: «жасанды интеллект жүйелері қызметінің нәтижелері Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес болуға тиіс».*

Жасанды интеллект жүйелері қызметінің нәтижелері Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес келетіндігін белгілейтін ұсынылып отырған норманы іс жүзінде іске асыру қиын болуы мүмкін. Қазақстандық пайдаланушылар ұлттық нормаларға сәйкес келмейтін өз алгоритмдері мен жұмыс принциптерін пайдаланатын шетелдік платформаларға қол жеткізуде шектеусіз болғандықтан. Осыған байланысты отандық әзірлеушілер мен пайдаланушылардың қызметін реттеу кезінде де шетелдік ЖИ жүйелерінің ықпалы Қазақстанның құқықтық бақылауынан тыс қалып отыр. Бұл заң ұлттық нормативтік құқықтық акт бола отырып, аумақтан тыс іс-әрекетке ие болмауына байланысты, яғни оның талаптары тек Қазақстан Республикасының юрисдикциясындағы объектілер мен пайдаланушыларға ғана қолданылады.

Ұлттық нормалар мемлекет аумағында қолданылатын дәстүрлі құқық салаларынан айырмашылығы, цифрлық орта табиғаты бойынша трансшекаралық болып табылады. Бір елде жасалған жасанды интеллект әзірлеушінің немесе жүйе иесінің физикалық қатысуын қажет етпестен кез келген басқа юрисдикцияға пайдаланылуы және бейімделуі мүмкін. Сонымен қатар, ұлттық нормалар жасанды интеллектті реттеудің халықаралық

стандарттарына қайшы келуі мүмкін екенін ескеру қажет, бұл жаһандық цифрлық платформалармен өзара әрекеттесуге қосымша кедергілер тудырады.

Осыған байланысты Заң жобасының 11-бабының 2-тармағын мынадай мазмұндағы нормамен толықтыру ұсынылады:

«Егер жасанды интеллект жүйесін шетелдік субъект әзірлеген немесе басқарған, бірақ оның нәтижелері қазақстандық пайдаланушылардың қызметіне елеулі әсер еткен жағдайда, олардың Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкестігі үшін жауапкершілік осы жүйені Қазақстан аумағында пайдаланатын, енгізетін немесе тарататын тұлғаға жүктеледі.».

«Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы (бұдан әрі – Заң жобасы) бойынша

1. «Қазақстан Республикасының жасанды интеллект туралы заңнамасын бұзу» Заң жобасының 641-1-бабы 1-бөлігінің 2) тармақшасына сәйкес:

2) жасанды интеллект жүйелері меншік иелерінің немесе иеленушілерінің адамдардың денсаулығына немесе әл-ауқатына теріс әсер етуге, **тыйым салынған** ақпаратты жасауға немесе таратуға, адам құқықтарын кемсітушілікке немесе бұзуға және басқа да зиян келтіруге алып келген, жасанды интеллект жүйелерінің тәуекелдерін басқаруды жүзеге асырмауы түрінде жасалған бұзушылық, егер бұл әрекетте (әрекетсіздікте) қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса».

Ұсынылған нормада «**тыйым салынған ақпарат**» тұжырымдамасы қолданылады, ол кеңірек және әр түрлі негіздер бойынша заңнамамен шектелген кез-келген ақпаратты қамтиды. Мұндай негіздердің қатарына қауіпсіздік, денсаулық пен адамгершілікті қорғау, сондай-ақ қылмыстық-құқықтық нормаларға Тән басқа да тыйымдар кіруі мүмкін. Әдетте, тыйым салынған ақпарат-бұл оның шындығына қарамастан, әртүрлі себептермен заңмен шектелген немесе толығымен тыйым салынған ақпарат. Бұл объективті түрде дұрыс болуы мүмкін, бірақ оның таралуы заңнамаға қайшы келеді (мысалы, Мемлекеттік құпиялар, экстремистік материалдар, келісімсіз жеке мәліметтер).

Сонымен қатар, жасанды интеллект жүйелерінің қызметін реттеу, ең алдымен, өндірілген немесе таратылатын ақпараттың сенімділігі мен объективтілігін қамтамасыз етуге бағытталуы керек, өйткені бұл қоғам үшін жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін фактілердің бұрмалануы. Осыған байланысты шындыққа сәйкес келмейтін және объективті шындықты бұрмалайтын «**жалған ақпарат**» ұғымын қолданған жөн. Оның зияндылығының негізгі критерийі-адамдардың денсаулығына, қауіпсіздігіне немесе құқықтарына жаңылыстыратын, зиян келтіретін сенімсіздік.

Бұл ұғымдардың негізгі айырмашылығы-реттеу негіздері. Тыйым салынған ақпарат қауіпсіздік, азаматтардың құқықтарын қорғау,

адамгершілік және т.б. критерийлері бойынша заңмен шектеледі, ал жалған ақпарат оның фактілерге сәйкестігі және оны таратудың ықтимал зияны тұрғысынан реттеледі. Тиісінше, құқықтық салдары да әр түрлі: тыйым салынған ақпаратты тарату үшін оның дұрыстығына қарамастан әкімшілік немесе қылмыстық санкциялар қарастырылған, ал жалған ақпарат оны тарату зиян келтірген немесе заңмен тікелей тыйым салынған жағдайларда ғана жауапқа тартылады.

Бұл жағдайда тұжырымдаманы «**тыйым салынған ақпараттан**» «**жалған ақпарат**» тіркесіне өзгерту нормаға жасанды интеллектті реттеудің дәлірек және сәйкес логикасын береді. Құқықтық жауапкершілік мәселелері көрінеу анық емес мәліметтерді тарату контекстінде қойылуы тиіс, өйткені олар адамдарды адастыруға, денсаулық пен әл-ауқатқа зиян келтіруге, сондай-ақ қоғамдық пікірді манипуляциялау құралына айналуға қабілетті. Мысалы, егер жасанды интеллект жүйесі емдеу туралы дұрыс емес мәліметтерді қамтитын медициналық нұсқаулар жасаса, бұл пациенттерге айтарлықтай зиян келтіруі мүмкін. Сол сияқты, жаңалықтар мазмұнын қалыптастыратын жасанды интеллект әлеуметтік тұрақсыздық қаупін тудыратын саяси немесе экономикалық процестерді қоғамдық қабылдауға әсер ететін жалған ақпаратты таратуы мүмкін.

Осылайша, Заң жобасының 641-1-бабының 1-бөлігінің 2) тармақшасына мынадай редакцияда жазылсын:

«1. Қазақстан Республикасының жасанды интеллект туралы заңнамасын:

...

2) жасанды интеллект жүйелері меншік иелерінің немесе иеленушілерінің адамдардың денсаулығына немесе әл-ауқатына теріс әсер етуге, **жалған** ақпаратты жасауға немесе таратуға, адам құқықтарын кемсітушілікке немесе бұзуға және басқа да зиян келтіруге алып келген, жасанды интеллект жүйелерінің тәуекелдерін басқаруды жүзеге асырмауы түрінде жасалған бұзушылық, егер бұл әрекетте (әрекетсіздікте) қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса».

2. Заң жобасымен Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексіне жасанды интеллект саласындағы әкімшілік жауапкершілікті белгілеу бөлігінде 641-1-бапқа толықтыру енгізу көзделеді. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 456-2-бабы жалған ақпаратты орналастырғаны және таратқаны үшін жауапкершілікті белгілейді. Осыған байланысты осы нормалар арасында бәсекелестік туындауы мүмкін.

Нормалар бәсекелестігі екі немесе одан да көп құқықтық ережелер бірдей жағдайды реттейтін, бірақ жауапкершіліктің әртүрлі субъектілері, құқықтық салдары немесе құқық бұзушылықтар құрамы бар жағдайларда пайда болады. Бұл жағдайда, егер жалған ақпарат жасанды интеллект жүйесімен таратылса, сұрақ туындайды: 641-1-бап бойынша адам оның жұмысын бақылауды қамтамасыз етпеген жүйенің иесі немесе иесі ретінде

немесе 456-2-бап бойынша жалған ақпаратты жалпы тәртіппен таратушы ретінде жауапқа тартылуы керек пе. Бұл құқықтық белгісіздікке әкелуі мүмкін, әсіресе жасанды интеллект офлайн режимде жұмыс істесе және ақпарат адамның тікелей араласуынсыз таралса.

Бұл бәсекелестікті жою үшін әрбір норманы қолдану шекарасын анықтау маңызды. 456-2-бап дәстүрлі және цифрлық медианы қоса алғанда, жалған ақпаратты тарату тәсіліне қарамастан, оны таратудың жалпы жағдайларына бағытталған. 641-1-бап жасанды интеллект тәуекелдерін басқарумен байланысты жауапкершілікке бағытталған болса да, бұл жүйенің иесі немесе әзірлеушісі тарапынан тиісті бақылаудың болмауы немесе тиісті шаралардың болмауы фактісін анықтау қажеттілігін болжайды. Осыған байланысты осы нормалардың қолданылу аясын нақты ажырату, олардың қайталану немесе бір бұзушылық үшін екі есе жазалау мүмкіндігін болдырмау үшін қажет.

Егер осы нормаларды қолдану тетігіне айқындық енгізілмесе, жасанды интеллект жүйесін меңгерген адам бір мезгілде екі бап бойынша да жауапкершілікке тартылатын жағдайлар туындауы мүмкін, бұл құқықтық сенімділік пен әділеттілік қағидатын бұзады. Осыған байланысты, бұл бұзушылық жасанды интеллект жүйесін басқарумен байланысты болған жағдайларда ғана қолданылатынын көрсете отырып, 641-1-баптың тұжырымдамасын нақтылау немесе заңда жазалардың қайталануын болдырмайтын жауапкершілікті ажырату механизмін қарастыру орынды болып көрінеді. Бұл дәлірек құқық қолдануды қамтамасыз етуге және жасанды интеллект технологияларын пайдаланатын адамдарды жауапкершілікке тартудан аулақ болуға мүмкіндік береді.

Осылайша мынадай мазмұндағы 641-1-баптың 1-бөлігінің 2) тармақшасына ескертумен толықтыруды ұсынамыз:

«Ескерту. Егер жалған ақпараттың таралуы мәліметтерді жариялауға тікелей бастамашылық жасаған пайдаланушының, оператордың немесе өзге тұлғаның кінәсінен болса, жауапкершілік осы Кодекстің 456-2-бабы бойынша туындайды».